

HET GELD VROEGER EN NU EEN VERZAMELOBJECT

De numismatiek of munt- en penningkunde is een wetenschap die tot doel heeft het bestuderen van munten en penningen via geschiedenis, geografie, heraldiek, goden- en fabelleer, kunst, chronologie, economie en sociologie. Ze omvat ook de studie van de jetons, zegels, medailles, historie-, spot- en rekenpenningen, "méreaux" en pseudomunten en bestrijkt een tijdsruimte van meer dan tweeduizend vijfhonderd jaar. Om dit veelzijdig verzamelgebied uit te diepen worden soms wel hoge eisen gesteld. Dit beknopt overzicht wil dan ook een hulp en leidraad zijn bij het samenstellen van een verzameling.

I. BEGRIP

Etymologisch is het woord "GELD" afkomstig van het Gotische woord "GILD", dat vergoeding betekent.

Geld heeft drie belangrijke eigenschappen :

- het is een middel waarmee men kan rekenen en prijzen vaststellen, m.a.w. de waarde van de goederen en diensten kunnen vergeleken worden ;
- het is een algemeen aanvaard ruilmiddel, dat toelaat goederen en diensten uit te wisselen ook als het om betrekkelijk ingewikkelde transacties gaat ;
- het is houdbaar : het behoudt een bepaalde waarde zodat we niet verplicht zijn om onmiddellijk op te maken wat we verdiend hebben. (Rijkdom en maatschappelijke ongelijkheid zijn een uitvloeisel van deze functie).

II. ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Het voorhistorisch tijdperk heeft ons geen geschriften nagelaten. Wij nemen aan dat alles wat voorhanden was, geruild werd.

Vanaf duizend v. Chr. was in vele streken vee het bijzonderste ruilmiddel (in Griekeland het rund, in Borneo de buffel, in het Russisch gedeelte van Azië het rendier, op de Hebriden het varken en bij de Hettieten het schaap).

Ook de geografische ligging kan de aard van de ruilmiddelen bepalen, zoals bijvoorbeeld theeblokken in China (afb. A1), kokosnoten in het gebied van de Stille Oceaan, rijst op de Filippijnen, cacao-bonen (1) in Midden-Amerika, zout in Ethiopië, whisky bij de Amerikaanse indianen, pluimen in Santa-Cruz, palzen en dekens in Noord-Amerika.

De tijd evolueert snel, allerlei vormen van schelpen doen ook hun intrede als sieraad en als betaalmiddel.

Het edel metaal wordt reeds ontgonnen en verwerkt.

Elke transactie (ruilhandel) werd bepaald door gewicht en weging. Zo bezaten de Egyptenaren reeds standaardgewichten in goud in de vorm van een os, bronzen in vorm van leeuw en stenen in vorm van eend. De Assyriërs hadden een reeks stenen gewichten in de vorm van een kever. De Babyloniërs hadden hun wisselbrieven - kleita-bletten (afb. A2).

Beter bekende gewichten van vroeger zijn de sikkil - pond - mark - tael, respectievelijk afkomstig uit Midden-Oosten, Europa en China. Hun benaming is overgenomen op hedendaagse munteenheden. Deze gewichten waren vervaardigd uit roep koper, later gewaarmerkt om de echtheid te vrijwaren en te waarborgen. De munten kunnen aldus ook ontstaan zijn uit deze gewichten.

De eerste "munten" verschijnen bij de koningen van Lydië omstreeks begin 700 v. Chr. Ze werden vervaardigd uit 4/5de goud en 1/5de zilver onder het bewind van Craesos, (afb. B), in de zesde eeuw voor Chr. De Griekse geschiedschrijver Herodotos heeft dit in geuren en kleuren voor ons opgeschreven. De stad Milete (aan de kust van Anatolië) zou reeds dergelijke munten van hetzelfde metaal aangemaakt hebben, maar hier zou het gaan om een natuurlijke legering van goud en zilver, waarmee zij handel dreven met buurland Lydië.

De Griekse stadstaten volgen het voorbeeld met vaste motieven per staat op de keerzijde afgebeeld. Enkele van de bekendste staten zijn: : Athena - ool (afb. C), Rhodos - roos, Syracusea - pagasus, Samos - stier, Regina - zeeschildpad, Carthago - paardekop, Cyzicus - tonijn, Naxos - wijnstok.

Rome volgt 400 jaar later met zeer primitieve en zeer onhandige grote blokken koper (Aes rude). Een verbetering werd ingevoerd door de plaketten te voorzien van diermotieven (Aes signatum). Deze stukken, 15 bij 6 cm, waren reeds moeilijker te maken maar nog onhandig bij het gebruik. Daarna volgt de Aes grave, zware ronde schijven met een gewicht van 340 g per stuk (afb. D). Via contacten met de Grieken in Zuid-Italië leerden zij ook zeer vlieg en efficiënt munten slaan die op gebied van graveerkunst in niets moeten onderdoen voor de huidige muntslag.

x

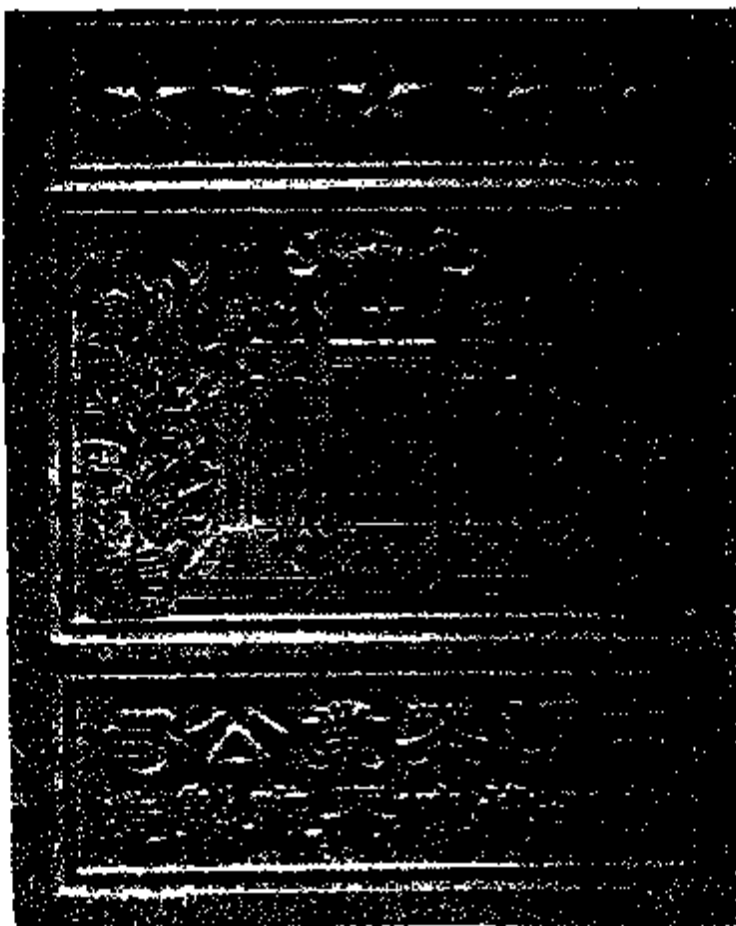
x

x

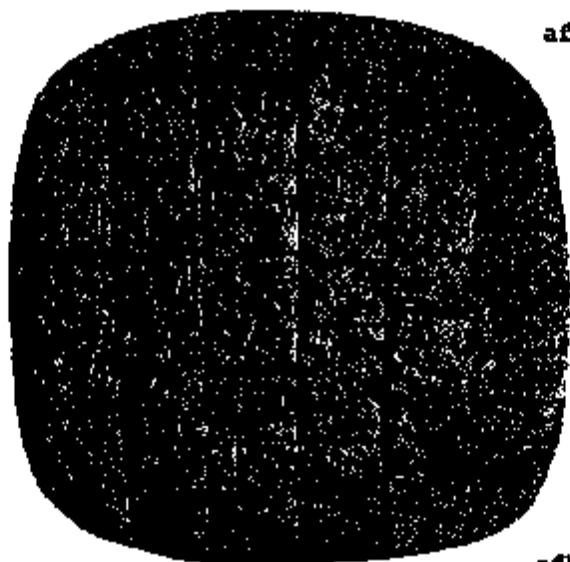
Tot op heden zijn de muntmakers trouw gebleven aan het vroegere patroon zoals vormgeving en indeling voor- en keerzijde. Zelfs het muntstelsel, in wetboeken neergeschreven door Keizer Justinianus (Byzantijs Romeins Keizerrijk) bleef van kracht in diverse landen in de moderne tijd.

Muntontwaardingen en devaluaties zijn niet alleen van onze tijd. De Romeinen kenden reeds 2 devaluaties en 3 muntontwaardingen in een tijdsspanne van 400 jaar.

De Romeinse Keizers geven op de keerzijde der munten steeds hun

afb.A1

afb.A2

afb. B

afb. C

afb. D

afb. E

heldendaden of uitgevoerde werken weer, overwinningen, gebouwen en personificaties. Een beter communicatiemiddel was ondenkbaar. Bij de Grieken komt dat tot uiting, zoals reeds vermeld, door het aanbrengen van hun symbool op de keerzijde der munten (zie afb. C). Bij goederenverhandelingen kon men aldus de sterke handelsmarkt onderscheiden van de verschillende stadsstaten (handelsmerk?). Volgens andere meningen zou het eerder een garantiemerk zijn voor gewicht en gehalte van de uitgevende autoriteit.

In de late middeleeuwen gaat de graveerkunst achteruit en komen slechts nog Christelijke motieven voor op de munten, vervaardigd uit zeer dunne plaatjes, met gotisch randschrift (afb. E).

Omstreeks 1500 krijgen we grote munten. De oorzaak hiervan ligt in het ontdekken van rijke zilvernijnen. De muntstukken zijn prachtig van uitzicht, zodat er een wedijver ontstaat tussen Vlaanderen, Frankrijk, Engeland, Oostenrijk, Spanje enz... De beelde naar van de regerende vorsten verschaft op de voorzijde van de grote waarden. Sommige stukken zijn liever gewild dan andere met als gevolg dat bepaalde gekende en mooie stukken door verschillende rijke landen nagemaakt worden (2).

Onder het Spaans bewind (1482-1700) is de muntwaarde intrinsiek aan de waarde van het gebruikte edel metaal. (Tot in de 19de eeuw was dit een algemene regel). De heraldiek speelt een grote rol om te bepalen welke gewesten, heerlijkheden of landen aan het rijk van de heerser behoorden of toegevoegd werden, hetzij door huwelijk (Filips II 4 maal), of door oorlog, enz. (afb. F).

Moderne tijd : Italië is de bakermat van de prachtige graveerkunst. De schroefpers (balancier) doet haar intrede. Hierdoor kan men op de rand inscripties aanbrengen die het "snoeien" (3) tegen gaan (afb. G).

III. DIVERSE ASPECTEN

A. Benamingen en oorsprong.

<i>Rupa</i>	=	vee, meest verspreid eetbaar betaalmiddel in India. Rupia equivalent van centiem.
<i>Pecus</i>	=	vee pecunia = geld (vergelijk poen).
<i>Salonium</i>	=	oorspronkelijk rantsoen zout voor soldaten ; salaire - vergoeding - wedde.
<i>Gild</i>	=	oud Gotisch voor vergoeding = geld.
<i>Florijn</i>	=	in 1252 in Florence uitgegeven gouden munt - gulden.
<i>Sou of Sol</i>	=	komt van het woord solidus (vergelijk solide), hervormde gouden munt onder Constantijn I, 1/72ste pond (vergelijk solleke, soldij).
<i>Skatts</i>	=	Gotisch woord betekent terzelfdertijd kudde en schat.
<i>Cash</i>	=	kleine munteenheid van China gangbaar van 600 tot 1900 i. De Engelssprekende volkeren ge- bruiken het woord cash nog voor contant geld.

Moneta = tempel der goden Juno en ... Moneta (vergelijk monnaie - munt).
De Republiek Rome had haar muntatelier op het Capitool, gevestigd naast de tempel van de godin Juno. Zij werd later beschermgodin van de munt.

B. Prestige munten.

Zware Franse Frank : waardevermindering van oude frank terug op peil brengen. Opmerkelijk is dat de voorstelling "de zaaister" tegen de wind in zaait.

België 1930 Belga : het goudgewicht van de Belgische frank was sinds 1926 gevoelig verminderd. Door andere eenheid in te voeren trachtte men dit te vergoeden t.o.v. het buitenland.

Antoninianus : waarde van 2 Senarii onder Caracalla (211-217).
Zelfde principe als de Belga, om 'in de handelwereld buiten Rome terug vertrouwen te wekken.

C. Eigenaardigheden.

Alle Engelse munten dragen het randschrift "*Dei Gratia*" behalve een stuk nl. 1 florijn 1848 Victoria. Deze munt ging de geschiedenis in als de "*godless florin*" (goddeloze florijn).

In Japan werd een bronzen munt geslagen 10 Mon, met op de keerzijde de tekst *SI XIU ZO YO* = voor eeuwig gebruik 1906. Deze munt werd reeds uit de omloop ghaald in 1909.

China kende reeds het vervaardigen van porselein in 850 na Chr. Marco Polo bracht ze 400 jaar later mee onder de naam *porcella*, toen nog onbekend in Europa. Pas in 1710 ontdekte men in Duitsland (Meissen) het procédé waaruit later o.a. ook porseleinen noodmunten vervaardigd werden.

D. Enkele muntstukken met bepaalde geschiedenis.

Maria Theresia Thaler Oostenrijk.
Eerst geslagen in 1780 diende deze zilveren taler meestal als betaalmiddel in de streken rond de Rode Zee. Hij werd daarna blijvend aangemunt met zelfde datum o.a. voor Zuid-Arabië, Levant en Abyssinië, die geen ander geld wilden. Sinds enkele jaren is zijn aanmunting opgeheven.

Maunderly sets Engeland, 1, 2, 3, 4 pence zilver.
Op Witte Donderdag wast de koningin, hoofd van de Anglikaanse Kerk, de voeten der armen.
Aantal geslagen sets om uit te delen volgens regeringsjaar.

- 1 an 1/2 Puffin* Gangbaar op een eiland bij de Engelse kust. Dhr. Harman kocht in 1925 dit eiland van de regering voor 26.000 pond sterling en gaf zelf munten uit genaamd naar een veelvuldig voorkomend vogelsoort, de puffin. In 1930 werd hij als muntvervalser aangehouden en de uitgegeven munten ongeldig verklaard.
- Kreuzer* Oostenrijk, Tirol ; uitgegeven in 1809 door de Tirolerheld, vrijheidsstrijder Andreas Höfer onder Franz I.
- USA 1 \$* In 1979 gaven de Verenigde Staten van Amerika een herdenkingsmunt uit met op de voorzijde de beeldenaar van de suffragette Antony (19de eeuw). Aangezien deze dame een atheïste was lokte de aanmaak veel polemiek uit in het Nationaal Congres waar voorgesteld werd het gebruikelijke zinnetje "In God we trust" te laten wegvallen.
- 1 Penny* Engeland onder George III. Dikke bronzen munt, speciaal geslagen voor gebruik in Zuid-Afrika (Unie), genaamd "Die coins". Door de bewoners aldaar ook gebruikt om op de oogleden te leggen van overleden familieleden.

IV. THEMATISCH VERZAMELEN

A. Inleiding.

Wij kunnen niet alleen zuiver schematisch verzamelen naar historische, geografische, of economische gezichtspunten, maar ook naar het MOTIEF. De esthetische en culturele zin van een thematische verzameling is zeker zo zinvol en voor velen heel aantrekkelijk. Zij varieert volgens de stijl, tijd, volk en land van uitgifte. In deze vorm van verzamelen kan men zich beter toeleggen op het verkrijgen van perfecte stukken, wat bij een landenverzameling niet het geval is.

Het verzamelgebied is zeer groot en in vele gevallen wordt een thematische verzameling als tweede- of nevenverzameling begrepen.

Het motiefverzamelen betreft meestal de keerzijde van de munt of de penning met uitzondering van beeldenaars.

De meer gevorderde thematische verzamelaar laat het natuurlijk hier niet bij maar baat de mogelijkheden uit die dergelijke collectie als bijdrage tot de muntgeschiedenis kan opleveren. Hij kan zich bepaalde vragen stellen aangaande reden...

- waarom een zeker land dit wel bepaald schip op de keerzijde afbeeldt = ontdekkingen ;
- afbeeldingen van dieren uit veestapels meestal uitgegeven

door of in het teken van "Food and Agriculture Organisation (F.A.O.)": oprichting van veestapels = welstand ;

- veel koninkrijken houden er aan steeds hun ingewikkeld wapenschild bekend te maken aan de bevolking = macht ;
- symbolen, tekens, gebouwen, alaan enz. die de cultuur van het verleden herinneren zoals in China - rijstmesmunt, in Mexico - tempel van Azteken, in Israël - oude munten.

B. Oorzaak.

- Men moet soms jaren wachten om een stuk te bemachtigen bij een dynastie-verzameling, of de prijs is onbetaalbaar hoog ;
- men is kunstminnend aangelegd en dus kieskeurig ;
- wegens de stagnatie van een klassieke verzameling.

Al deze omstandigheden kunnen een aanleiding zijn om met een thematische verzameling te starten.

C. Soorten van thematische verzamelingen.

1. Moeilijke : ateliers, heraldiek, koningen, instemmingen, helegmunten, historiepenningen.
2. Gemakkelijke : sloopstypen, componisten, haardracht, monogrammen, vogels, gebouwen, dieren, planten en fauna, enz..
(de F.A.O. geeft regelmatig voor de ontwikkelingslanden)
(munten uit met dergelijke motieven - meestal pseudo-)
(munten die in eigen land nooit te zien zijn.)

D. Oorsprong.

De eerste motieven die men vroeger betrachtte (middeleeuwen) waren vermoedelijk munten en penningen met religieus karakter. Goden, heiligen, religieuze symbolen of tafereelen hebben reeds een oeroude traditie. Van de antieken tot op heden komen ze nog steeds voor. Op dit terrein onderscheiden we vier grote mogelijkheden :

1. alle religieuze motieven : eindeloos ;
2. christelijke motieven : voldoende materiaal, we leven ten slotte in een christelijk gericht continent ;
3. bepaalde motieven zoals Zeus, Jupiter, Ceres, St. Joris, enz. ;
4. herdenking van religieuze activiteiten : middeleeuwse geestelijke muntheren, prinsbisdom Luik, bisschoppelijke munten, sede-vacante - reeds gecatalogeerd in 1878.

E. Onderzoek naar het aanwenden van bepaalde afbeeldingen.

Dieren Eigenaardig is wel dat men bij dergelijke verzameling goed kan zien en onderzoeken welke dieren...

1. zeer geliefd waren bij diverse volkeren ;
2. indruk op hen maakten ;
3. veelvuldig in de streek voorkwamen of goed gekend ;
4. gebruikt werden als symbool.

In de volgende opsomming van een diar gevolgd van een kencijfer wordt dit zeer duidelijk.
 Dolfijn - Griekenland = 1 ; krab - Agrigentum = 3 ; condor - Chili = 3 ; olifant - Rom. keizerrijk = 1 + 2 ; - Syrië = 1 ; haan - Frankrijk = 4 ; springbok - Zuid Afrika = 3 + 4 ; kiwi - Nieuw Zeeland = 3 ; paradijsvogel - Nieuw Guinea = 3 ; quetzal (vogel) - Guatemala = 2 ; uil - Athene = 2 + 4 ; bizon - U.S.A. = 2 + 3 ; adelaar - veel landen = 2 + 4.

Zoals Ierland een reeks dieren voorstelt op zijn moderne munten, deed ook de Romeinse keizer Gallienus (253-268) op zijn antoniniani. Ook sprinkhanen vindt men op antieke munten, waarschijnlijk omdat ze te veelvuldig voorkwamen.

Fabeldieren Pegasus, centaur, eenhoorn, sirene, draak. Nemen we het voorbeeld van een verzamelaar die capricornen verzamelt, hij heeft slechts 12 munten waar deze afbeelding op voorkomt.

- Fauna**
1. Op de antieke munten zien we planten of delen er van als wapen of als karakteristiek gewas van dat land.
 vb. roos-Rhodos, aren-Metapontos, dadel-palm-Syrië, druiven of wijnstok-Naxos en Judea, granaatappel-Joden, palmen-Rom. Rijk.
 2. In de middeleeuwen zijn de planten meestal gestyleerd.
 3. In de moderne tijd komen ze overal voor en meestal zonder speciale bedoelingen d.w.z. slechts voor verfraaiing of als gewas van het land, soms later behouden als symbool.
 vb. ceder-Libanon, distel-Schotland, eik-Duitsland, lelie-Frankrijk, den-Finland, palmen-tropische landen.

Schepen Zij geven een aanschouwelijk beeld van de geschiedenis der scheepvaart van de antieke tijd tot op heden. De evolutie van de scheepvaart gaat van roeiboort tot stoomschip via jonk, vinkingschip, gaffelschoener, kogge, karveel, drie-mastbark en klipper. Deze stukken vertellen ons van hun handels- en krijgsverrichtingen van eeuwen terug (afb. H).

Allerlei Heeft men aan wat voorafgaat nog niet genoeg dan kan men nog overschakelen naar voertuigen. Hier is de mogelijkheid niet groot, toch zijn er enkele historische wagens en gespannen te vinden alhoewel de meeste verkeersmiddelen, en zeker de moderne, niet voorkomen of zelden voorkomen op muntstukken.
vb. zeppelin-Duitsland, lokomotief-Oostenrijk + Brazilië + Mexico, auto-China.
De aangehaalde motieven zijn meer te vinden op medailles.

Zo kunnen wij nog lang uitweiden over deze zeker niet onbelangrijke hobby met o.a. - bronzen noodmunten (zeldzaam) - wapenschilden, hier is de grootste vereiste zeer belangrijk te zijn om vlot te kunnen identificeren (geschiedenis en genealogie (hoofdzakelijk), - gebouwen op munten ; nog voor iedereen bereikbaar. De meeste munten zijn modern. Dit motief is tegenwoordig zeer in trek in verschillende landen.

Als bewijs van de grote waarde van motief verzamelen verwijs ik naar de tentoonstelling gehouden in de Zoo te Antwerpen in 1973. "Het dier op de munt en medaille".

F. Besluit.

Tot slot raad ik de lezer aan zich te verdiepen in de numismatische lektuur, niet alleen betreffende zijn verzamelgebied, maar ook andere werken zodat hij na ettelijke jaren mag zeggen ... ik ben numismaat!

Met het lezen van geschiedkundige werken verkrijgt de numismaat een fundamentele grondslag waardoor hij zijn munten beter leert kennen en waarderen alsook de achtergrond bij antieken of primitieven beter leert begrijpen.

Edgard MOORS

NOTA'S

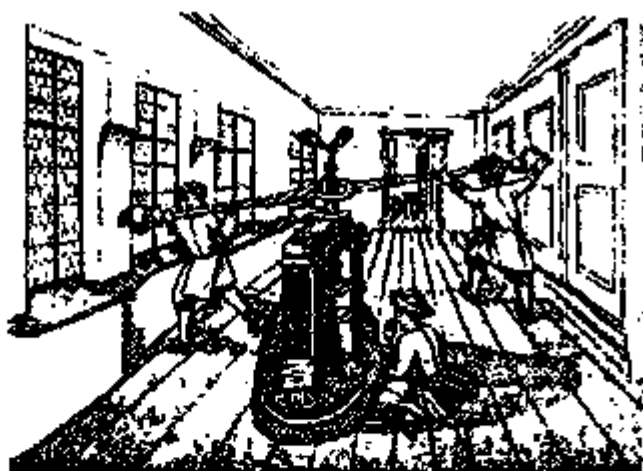
1. De Azteken (Mexico) vervaardigden reeds uit cacaobonen chocolade (xocolath), waarvan het bereidingsproces praktisch tot op heden onveranderd gebleven is.
2. Een mooi werkje werd hierover uitgegeven ; zie bibliografie : *Aangemunt en nagemunt*.
3. Snoeien betekent het afknippen van deeltjes edel metaal om daarna de munt te verhandelen alsook het bepaald gewicht van het schroot.

BIBLIOGRAFIE

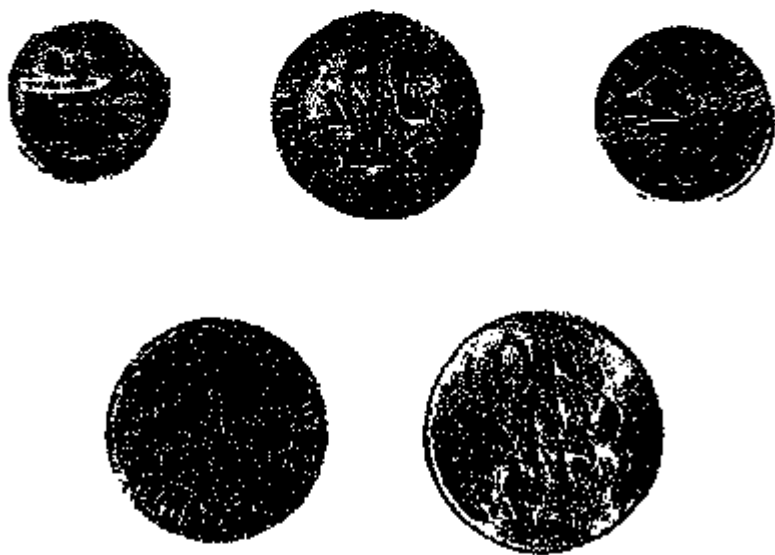
- J. BAERTEN, *Het geld vroeger en nu*, Hasselt, (cop. 1965).
- F. BAILLON, *La frappe des monnaies à travers les Ages*, overdruk : *B N B*, personeelattijdschrift, 12de jg, nr. 12, december 1958.
- T.W. BECKER, *The coinmakers*, New York, (cop. 1970).
- B. HOBSON, *Munten*
Eenvoudige handleiding voor het bepalen van ouderdom en herkomst van munten, Bussum, 1975, derde druk.
- T. KROHA, *Ein Handbuch für Sammler und Liebhaber, Münzen sammeln*, Braunschweig, (1970), (Bibliothek für Kunst und Antiquitätenfreunde), Band XIII.
- E. MENTEN, *De geschiedenis van het geld* (herziene uitgave november 1967, 2P., 2D., Westbank Antwerpen).
- J. PORTEOUS, *Aangemunt en nagemunt*, Amsterdam, 2D., Een episode uit de vaderlandse muntgeschiedenis (Londen, 1968).
- - *Vademecum für Münzsammler*, Leipzig, 2D.

afb. F

afb. G

afb. H